
อนาคตการศึกษา

นิตยา ภัทรแสงไทย

เหตุผลและเป้าหมายของการศึกษา อนาคต

นักการศึกษาส่วนมาก โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา มักจะเน้นความสำคัญของการศึกษาเรื่องราวในปัจจุบันและอดีต แต่กลับไม่ค่อยให้ความสนใจในเรื่องของอนาคตมากเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีความเคลื่อนไหวในวงการศึกษาก่อเกิดขึ้น นักการศึกษาเริ่มตื่นตัวในการที่จะศึกษา คาดการณ์ และสำรวจความน่าจะเป็นไปได้ของเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคต มีการพัฒนาในเรื่องกลวิธีในการ “คาดคะเน” เหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคต

ความจริง “อนาคตศึกษา” ไม่ได้เป็นความคิดที่ใหม่ในวงการศึกษเลย ทั้งนี้เพราะเป้าหมายของการศึกษาก็เพื่อเตรียมผู้เรียนสำหรับชีวิตในอนาคตอยู่แล้ว แต่ความแปลกใหม่ของการศึกษาอนาคตอยู่ที่การเน้นให้เห็นความสำคัญและการตื่นตัวในเรื่องการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ท้าทายนักวิชาการสาขาต่างๆ รวมทั้งนักการศึกษาที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการสนองตอบต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้

เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษาอนาคต ก็คือช่วยให้บุคคลรู้จักสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับตัวของเขา การจะสามารถสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีขึ้นได้นั้น ก็โดยการที่บุคคลนั้นจะต้องมีส่วนร่วมในการที่จะควบคุมอนาคต การมีอิสระและความรับผิดชอบต่อการที่จะรับรู้และเลือกอนาคตที่เราต้องการนั้นขึ้นอยู่กับจินตนาการและการคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตของเรา รวมทั้งความเข้าใจในวิถีทางและจุดหมายปลายทางของเรา และความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่เราตัดสินใจ ผู้เรียนจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจในลักษณะของพลังทางสังคม การรู้จักตัดสินใจและมองเหตุการณ์อนาคตในแง่ดี ดังเช่นที่ E.L. Polak นักวิชาการชาวคัทซ์ให้ความเห็นไว้ว่า “หากเราไม่มีจินตนาการในด้านดีเกี่ยวกับอนาคตเสียแล้ว ก็เท่ากับเป็นการสิ้นสุดของอารยธรรม” เราต้องอาศัยจินตนาการแห่งอนาคตเพื่อนำทางให้เราได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การศึกษาอนาคตมีลักษณะของความเกี่ยวข้องกันระหว่างศาสตร์สองสาขา คือสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้เพราะการศึกษาอนาคตเป็นการศึกษากระบวนการทางสังคม ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นั่นคือการประคิษฐ์คิดค้น การประเมินผล และการเลือกแนวทางเลือกของการปฏิบัติการทางสังคม

ความเป็นมาของอนาคตศึกษา

รายวิชาอนาคตศึกษาแต่เดิมใช้เป็นแหล่งความรู้สำหรับครูที่สนใจที่จะนำการวิจัยเกี่ยวกับอนาคตมาใช้ในห้องเรียน ในระยะแรก รายวิชานี้เขียนขึ้นสำหรับนักการศึกษาในระดับวิทยาลัย แต่ต่อมาในระยะ 1960-1965 รายวิชาอนาคตศึกษากลายเป็นวิชาหนึ่งสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันนี้การศึกษาเรื่องอนาคตกำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการและนักการศึกษาทุกระดับ อนาคตศึกษาปรากฏอยู่ในหลักสูตรทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือเป็นส่วนหนึ่งในสาขาวิชา—สังคมศึกษาและสังคมศาสตร์ แนวโน้มในปัจจุบันได้มีการพัฒนาหลักสูตรอนาคตศึกษาให้เป็นลักษณะแบบสัมพันธ์รายวิชา (interdisciplinary) โดยให้วิชานี้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ด้วย ไม่เฉพาะแต่ในวิชาสังคมศึกษาและสังคมศาสตร์เท่านั้น

ผู้ที่สนใจในการศึกษาเรื่องอนาคตได้รับการยกย่องว่าเป็นนักวิชาการสาขาหนึ่งเช่นกัน ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Futurist หรือนักอนาคต หมายถึงผู้ที่ทำงานคลุกคลีอยู่กับเรื่องการศึกษาอนาคต และมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของอนาคต เช่นเดียวกับที่นัก

วิทยาศาสตร์เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญและคลุกคลีอยู่กับงานทางด้านวิทยาศาสตร์ แต่นักอนาคตเหล่านี้จะทำงานที่สัมพันธ์กันหลายแขนงวิชาขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายสาขาวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ ชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นจึงมีนักอนาคตที่เชี่ยวชาญในเรื่องอนาคตเฉพาะสาขาย่อยเป็นจำนวนมาก

Rajas และ Eldredge¹ กล่าวถึงเป้าหมายทั่วไปของอนาคตศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนทำความเข้าใจและเตรียมการล่วงหน้าว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้น เช่นการรู้จักเลือกแนวทางการประกอบอาชีพที่ดีขึ้น การพัฒนาเจตคติในเรื่องของอนาคต การส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคล เป็นต้น
2. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักสำรวจวิธีการที่ใช้ในการคาดคะเนอนาคต
3. เพื่อพัฒนาความสามารถในการนำเอาความคิดมาสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระในรายวิชาต่างๆ
4. เพื่อส่งเสริมสัมพันธ์ ภายในกลุ่มระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้สอนกับผู้เรียน

5. เพื่อให้ผู้เรียนได้คำนึงถึงบทบาท
ของเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อสังคม

6. เพื่อพัฒนาความสามารถในการประ
เมินผลการคาดคะเน และการนำผลที่ได้จาก
การคาดคะเนมาใช้ให้เป็นประโยชน์

7. มุ่งให้ผู้เรียน ได้ศึกษาแนวโน้มที่
สำคัญๆ ที่จะนำไปสู่ออนาคต

8. มุ่งให้ผู้เรียนได้สำรวจแนวคิด จินต
นาการ และรูปแบบของอนาคต

9. มุ่งให้ผู้เรียน ได้ตรวจสอบการคาด
คะเนเฉพาะอย่าง

10. เพื่อพัฒนาแนวทางเลือกเกี่ยวกับ
ภาพพจน์ของอนาคต

ได้มีการจัดโครงสร้างของวิชาอนาคตไว้
ต่าง ๆ กัน ตามความต้องการและเป้าหมาย
ของแต่ละสถาบัน อย่างไรก็ตามโดยทั่วไป
การจัดโครงสร้างของรายวิชานี้จะแบ่งออก
เป็นสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกจะเป็นการ
ศึกษาความรู้ทั่วไป ภูมิหลังและความเป็นมา
เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในสังคม โดยจัดเป็นหัว
ข้อต่างๆ เช่น ประชากร ธรณีวิทยาและสิ่ง
แวดล้อม การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความ
คิดรวบยอดเรื่องอนาคต ชุมชนเมือง คอม
พิวเตอร์ จินตนาการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
ส่วนที่สองจะเป็นการศึกษาแนวทางเลือกแห่ง

อนาคตในด้านต่างๆ เช่นวิธีการคาดคะเน
อนาคต การพัฒนาทางการแพทย์ ค่านิยม
แบบใหม่ๆ ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อสังคม
อัตราการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ การควบคุมสังคม ทฤษฎี อนาคต
ศึกษา สงครามและสันติภาพในอนาคต เป็น
ต้น

โครงสร้างในการศึกษาอนาคต

ลักษณะที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งในเรื่อง
ความสนใจที่มีต่อการศึกษาอนาคตในระยะ 10
ปีที่ผ่านมาคือการมีการศึกษาในเรื่องนี้ในด้าน
ต่างๆ กันมากมาย โดยเฉพาะในต่างประเทศ
มีผู้กำหนดความหมายของคำว่า “อนาคต” ไว้
ต่าง ๆ กัน เช่น อนาคตเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง
ที่ต้องมีการฝึกปฏิบัติ อนาคตเป็นสาขาวิชา
หนึ่งที่ต้องมีการสอน อนาคตเป็นความ
เคลื่อนไหวที่เราต้องเข้าไปร่วมด้วย และ
อนาคตเป็นเจตคติที่เราต้องนำเอาไปใช้ จาก
ลักษณะทั้ง 4 ประการที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า
ความคิดรวบยอดในเรื่องของอนาคตมีความ
แตกต่างกันเป็น 4 อย่าง คือเป็นทั้งอาชีพ
สาขาวิชา ความเคลื่อนไหว และเจตคติ ใน
ปัจจุบัน ยังไม่มีการระบุอย่างแน่ชัดว่าการ
ศึกษาเรื่องอนาคตควรเกี่ยวข้องกับศาสตร์
ความรู้แขนงใดบ้าง วิชานี้ควรมีลักษณะเป็น

ศิลป์หรือศาสตร์ หรือไม่ใช่ทั้งสองอย่างวิชา
นี้ควรจัดสอนแยกต่างหากเป็นรายวิชาหนึ่ง
หรือควรสอนให้สัมพันธ์กับรายวิชาต่างๆ³

การทำความเข้าใจในเรื่องอนาคตศึกษา
จะเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ เช่น ประเภทต่างๆ
ของอนาคต ตลอดจนเนื้อหาของสาระของอนาคต
ประเภทต่างๆ ข้อสมมติที่ใช้ในการศึกษา
อนาคต แนวทางและวิธีการในการศึกษา
อนาคต เป็นต้นว่า นักอนาคตจัดแบ่งอนาคต
ไว้ 4 อย่างคือ

1. อนาคตที่เป็นไปได้ (Possible
Futures) อะไรอาจจะเป็นไปได้ (What may
be) อนาคตประเภทนี้จะรวมถึงการสร้างภาพ
พจน์และการอธิบายแนวทางเลือกต่างๆ เกิด
ขึ้นจากผลงานทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และ
มานุษยวิทยา ทำให้เราเกิดจินตนาการ และ
รู้จักที่จะเลือกสิ่งต่างๆ ความสำคัญของอนาคต
ประเภทนี้ก็คือ การช่วยให้เราทราบถึงภูมิ
หลังของสิ่งต่างๆ การเร้าความคิดของนัก
อนาคต และเป็นการจัดความคิดที่เป็นปกติ
ในเรื่องที่ “ไม่น่าเป็นไปได้”

2. อนาคตที่น่าจะเลือกเอา (Pefe-
rable Futures) อะไรควรจะเป็น (What
should be) อนาคตประเภทนี้เกี่ยวข้องกับการ
เสนอแนะจินตนาการของมนุษย์และของ
อนาคต เกิดขึ้นจากผลงานทางปรัชญา เทว

ศาสตร์ การวิจารณ์สังคม และวรรณคดีที่
เป็นความนึกฝันที่เป็นไปไม่ได้ อนาคตประ
เภทนี้ช่วยให้เราได้สำนึกในเรื่องค่านิยม เป้า
หมายและหลักการของเรา เกิดความรู้สึกมีสติ
มีความรับผิดชอบ ช่วยให้ข้อสมมติของเรา
กระจ่างขึ้น ทำให้เรามุ่งความสนใจที่เป้า
หมายและยุทธศาสตร์ต่างๆ และเสนอเกณฑ์
มาตรฐานในการปฏิบัติต่อไป

3. อนาคตที่น่าจะเป็นไปได้ (Pro-
bable Futures) อะไรที่น่าจะเป็นไปได้
(What will likely be) อนาคตประเภทนี้
เกี่ยวข้องกับการวางแผนแนวโน้มต่างๆ ที่น่า
จะเป็นไปได้ เกิดจากความรู้ทางประวัติศาสตร์
และสังคมศาสตร์ และการใช้วิธีการต่างๆ มา
คาดคะเนอนาคต อนาคตประเภทนี้ช่วยให้เรา
ในการคาดคะเนความเข้าใจของเรา ในเรื่อง
เหตุการณ์ปัจจุบัน ความสามารถในการที่จะ
คาดการณ์ล่วงหน้าว่าอะไรจะเกิดขึ้น ทำให้
เราเข้าใจเหตุการณ์ปัจจุบัน ให้เห็นว่าเหตุ
การณ์ในปัจจุบันจะนำไปสู่อนาคตในรูปไหน
อย่างไร และทำให้เราสามารถสร้างอนาคต
ที่ดีขึ้นได้

4. อนาคตที่น่าเชื่อ (Plausible Fu-
tures) อะไรที่สามารถเป็นไปได้ (What
could be) เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย
ต่างๆ เกิดจากระบบต่างๆ ของทฤษฎีการวาง

แผนกิจกรรมต่างๆ และการวิจัย อนาคตประเภทนี้จะมีผลถึงนโยบายการวางแผน และนำไปสู่การปฏิบัติ ความสำคัญของอนาคตประเภทนี้คือช่วยในการประเมินความน่าจะเป็นไปได้ต่างๆ การประเมินผลที่จะเกิดขึ้น และเสนอแนะยุทธศาสตร์ที่จะนำไปใช้ในสังคม

อนาคตที่เป็นไปได้ (Possible Futures) และอนาคตที่น่าจะเลือกเอา (Preferable Futures) จะมีลักษณะเป็นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ แต่อนาคตที่เป็นไปได้ (Possible Futures) จะมีลักษณะเป็นการอธิบายแบบบทความ ในขณะที่อนาคตที่น่าจะเลือกเอา (Preferable Futures) มีลักษณะเป็นการบรรยายความ ส่วนอนาคตที่น่าจะเป็นไปได้ (Probable Futures) และอนาคตที่น่าเชื่อถือ (Plausible Future) จะมีลักษณะเป็นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี โดยอนาคตที่น่าจะเป็นไปได้ (Probable Futures) มีลักษณะเป็นการวิเคราะห์ ในขณะที่อนาคตที่น่าเชื่อถือ (Plausible Futures) มีลักษณะเป็นการบรรยายตามหลักวิชาการ

แนวทางในการเลือกอนาคต

บุคคลที่เราเรียกว่า “หมอดู” หรือผู้ทำนายเหตุการณ์ในอนาคตมีอยู่ทุกสังคมทุก

ประเทศ แต่นักอนาคต (futurists) จะมีลักษณะแตกต่างไปจากหมอดู หรือนักโหราศาสตร์โดยทั่วไป กล่าวคือนักอนาคตพยายามที่จะใช้วิธีการอย่างมีเหตุผลในการศึกษาอนาคต ในทางปฏิบัตินักอนาคตจะสร้างความคิดรวบยอดและใช้เทคนิคที่จะช่วยให้การคิดถึงเรื่องอนาคตเป็นไปอย่างฉลาด และมีลักษณะที่เป็นไปได้มากขึ้น⁴

การศึกษาอนาคต จะเริ่มจากข้อสมมติเบื้องต้น 4 ประการคือ

1. อนาคตที่เกิดขึ้นจริงๆ ส่วนหนึ่งจะต้องพิจารณาตามความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ และตามความเป็นจริงทางกายภาพตามโอกาสและตามแนวทางเลือกของมนุษย์เอง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านี้มีต่างๆ กันไป ขึ้นอยู่กับเวลาแห่งอนาคตที่เราจะพิจารณา และลักษณะของแนวทางเลือกต่างๆ ที่เรากำหนดขึ้น

2. ไม่ว่าจะเป็นขณะใดก็ตาม เราย่อมสามารถกำหนดอนาคตขึ้นได้ การพิจารณาอนาคตตามความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์และทางกายภาพจะอยู่ในลักษณะนี้ นั่นคือ ไม่ว่าเราจะกำหนดช่วงเวลาในขณะใดขณะหนึ่งในประวัติศาสตร์ เราก็สามารถกำหนดช่วงของอนาคตที่ห่างออกไปจากเวลาในประวัติศาสตร์นั้นได้ สำหรับโอกาสและแนวทาง

เลือกของมนุษย์จะนำมาใช้ในการพิจารณาสิ่งที่จะเกิดขึ้นจริงๆ ในอนาคต

3. อิสระที่แท้จริงของการเลือกอนาคต จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลเข้าใจถึงช่วง (range) ของการเลือกที่จะยังประโยชน์ได้ และการเข้าใจในลักษณะความสำคัญที่เป็นไปได้ของการเลือกแต่ละอย่าง

4. เป้าหมายของการศึกษาอนาคตไม่ใช่เป็นการทำนายอนาคต แต่เป็นการปรับปรุงแก้ไขความเข้าใจในเรื่องช่วง (range) ของอนาคตที่อาจเกิดขึ้น และการเข้าใจในบทบาทของโอกาสและการเลือกอนาคต ซึ่งอาจทำให้อนาคตที่เราต้องการประสบความสำเร็จ คือเกิดขึ้นได้จริง หรือเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ให้อนาคตบางอย่างเกิดขึ้น⁵

ดังนั้น สำหรับนักอนาคต คำว่า “อนาคต” จึงหมายถึงช่วง หรือขอบเขตของความสามารถที่จะเป็นไปได้ มากกว่าที่จะหมายถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น เช่นเดียวกันความรู้เกี่ยวกับอนาคต จะหมายถึงความรู้ในสิ่งที่เป็นไปได้ มากกว่าที่จะหมายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับว่าอะไรจะเกิดขึ้น การกล่าวถึงความเป็นไปได้เกี่ยวกับอนาคตเรียกว่าการคาดคะเน ปัจจุบันมีวิธีการคาดคะเนอนาคตหลายวิธีด้วยกัน แต่ก็ไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุด การคาดคะเนอนาคตจึงควรใช้หลาย ๆ วิธีผสมผสานกัน

แนวโน้มน

การเลือก หรือคาดคะเนอนาคตขั้นแรก คือการตรวจสอบแนวโน้มต่างๆ ที่ผ่านมา ซึ่งอาจเป็นกุญแจสำคัญให้เราทราบว่าจะเหล่านั่นจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต⁶ แนวโน้มนเป็นทิศทางหรือแบบแผนของพฤติกรรมในเวลาข้างหน้า แม้ว่าแนวโน้มจะเป็นสิ่งที่สังเกตหรือมองเห็นได้ง่ายที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำมาแสดงในรูปของกราฟ หรือแผนภูมิ แต่แนวโน้มก็สามารถเกิดขึ้นได้จริงโดยไม่ต้องมีการวัดก็ได้

การวิเคราะห์แนวโน้มมีเป้าหมายใหญ่ 2 ประการคือ ประการแรกแม้ว่าเราไม่อาจจะแน่ใจได้ว่าแนวโน้มนั้นจะยังคงเกิดขึ้นต่อไปหรือไม่ แต่เราก็มั่นใจว่าแนวโน้มที่มีอยู่ทั้งหมดจะไม่หายไปหมดสิ้นในเวลาเดียวกัน⁷ การศึกษาแนวโน้มทั้งหมดโดยทั่วไปจะสามารถช่วยให้เราทราบได้ว่าอนาคตของสิ่งใดสิ่งหนึ่งน่าจะเป็นอย่างไร

ประการที่สอง แนวโน้มแต่ละอย่างที่เราพิจารณา สามารถใช้เป็นรากฐานของคำถามเหล่านั้นได้ เช่น

— มีสาเหตุอะไรบ้างที่ทำให้เกิดแนวโน้มเหล่านั้นในอีก

— สภาพการณ์เหล่านั้นจะยังคงเป็นเช่นนั้นหรือไม่ อย่างไร ในอนาคต

— ควรมีแนวทางการพัฒนาใหม่ ๆ ที่จำเป็นอะไรบ้าง ที่จะช่วยให้แนวโน้มเหล่านั้นยังคงอยู่ต่อไป

— มีแนวทางพัฒนาใหม่ ๆ อะไรบ้างที่อาจจะเปลี่ยนแปลงแนวโน้มนั้นได้

— แนวโน้มนั้นขัดแย้งกับแนวโน้มอื่นๆ หรือไม่

— แนวโน้มนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการรัฐบาล ธุรกิจ หรือกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ หรือไม่ และกลุ่มหรือสถาบันเหล่านั้นจะสนับสนุนให้เกิดแนวโน้มนั้นต่อไปหรือไม่ ถ้าหากแนวโน้มนั้นมีการหยุดชะงักเกิดขึ้น

— มีความพยายามใดบ้างที่จะทำให้เกิดการหยุดชะงัก หรือการเปลี่ยนแปลงแนวโน้มนั้น

— แนวโน้มนั้นจะทำให้หยุดชะงักได้ง่ายเพียงใด และใช้เวลานานเท่าใด

— จะใช้เวลานานเท่าใดในการที่จะคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นจากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดวิกฤติของปัญหานี้

— ถ้าแนวโน้มนั้น ไม่ดำเนินอยู่ต่อไป น่าจะมีทางเลือกทางอื่น ๆ อะไรบ้าง

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

การเลือกอนาคตข้างหน้าต่อมา ได้แก่ การพิจารณาข้อมูลที่น่าจะเป็นไปได้เกี่ยวกับการ

คาดคะเนอนาคต จากบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องนั้นโดยตรง บุคคลที่เรายอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น วิธีที่ง่ายที่สุดก็โดยการค้นคว้าจากหนังสือหรือวารสารในห้วงสมมุติ แต่การทำเพียงแค่นี้ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญบางท่านเป็นบุคคลที่หวงความรู้ ไม่ค่อยยอมให้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ความคิดเห็นของตน ทั้งนี้เพราะกลัวว่าอาจมีการตีความหมายสิ่งที่ตนคาดคะเนเรื่องอนาคตไว้อย่างไม่ถูกต้อง หรือบุคคลอื่นอาจคิดว่าการคาดคะเนนั้นเป็นการทำนายอนาคต นอกจากนั้นความคิดเห็นต่าง ๆ ที่สามารถยังประโยชน์ได้ก็มักเป็นความคิดเห็นที่พื้นสมัยไปแล้ว มีสิ่งต่างๆ มากมากที่อาจจะส่งผลต่อแนวโน้มเฉพาะอย่าง และในทางกลับกันแนวโน้มเฉพาะอย่างก็อาจมีผลต่อสิ่งต่างๆ ได้มากมาย ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถบอกเราได้ว่าเราควรมองอนาคตในทางใด

ปัญหาที่ย่งยากก็คือ เราจะตัดสินใจอย่างไรว่าใครควรเป็นผู้เชี่ยวชาญ และควรจะเชื่อผู้เชี่ยวชาญคนใดเมื่อมีความเห็นขัดแย้งกัน อย่างไรก็ตามในขั้นแรกเราอาจใช้วิธีการแสวงหาแนวทางเลือกที่เป็นไปได้ โดยวิธีนี้จึงไม่จำเป็นที่จะต้องแสวงหาคำตอบเพียงคำตอบเดียวสำหรับปัญหาเฉพาะอย่าง การ

ศึกษาอนาคต จึงควรต้องศึกษาจากการสัม ความเห็นที่ต่าง ๆ กันที่น่าจะเป็นไปได้ ดีกว่า ที่จะผูกขาดอยู่เฉพาะความเห็นของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง

นักอนาคตใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการสัม ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งส่วนใหญ่จะ เลือกความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของ มติชนส่วนใหญ่ หรือด้วยการจัดการประชุม สัมมนา^๘ การสัมความคิดเห็นด้วยการนำเอา ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ มาร่วมประชุมกันจะทำให้ สามารถรวบรวมผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นกลุ่มได้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิด เห็นซึ่งกันและกัน แต่การสัมความคิดเห็น ด้วยการใช้เสียงมติชนหรือการออกแบบสอบ ถาม มักจะทำให้ได้รับคำตอบที่ไม่ค่อยเหมาะ สม เพราะผู้ให้ความคิดเห็นขาดการพิจารณา อย่างถี่ถ้วน แต่มีผลดีที่ทำให้ได้รับความ คิดเห็นที่เป็นตัวแทนของคนกลุ่มใหญ่ได้

เมื่อนำแนวทางเหล่านี้มาใช้ในห้องเรียน การเลือกผู้เชี่ยวชาญจะขึ้นอยู่กับความสามารถ ในการแสวงหามุมมองที่เป็นผู้เชี่ยวชาญได้ง่าย เพียงใด มากกว่าที่จะแสวงหามุมมองที่เป็นผู้ เชี่ยวชาญอย่างแท้จริง การสัมความคิดเห็น โดยใช้แบบสอบถาม อาจทำได้ด้วยการแจก แบบสอบถามให้แก่ครูอาจารย์ในโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย ให้พ่อแม่ ผู้

ปกครองของนักเรียน หรือส่งให้กับบุคคล ในวงราชการ หรือในวงธุรกิจต่าง ๆ ในทาง ตรงข้าม ถ้าใช้วิธีการประชุมสัมมนาร่วมกัน อาจมอบหมายให้ผู้เรียนสำรวจหัวข้อเรื่อง เฉพาะอย่าง ความคิดเห็นของผู้เรียนเหล่านี้ จะเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของผู้เชี่ยวชาญ สำหรับการประชุม^๙

การสัมความคิดเห็นเหล่านี้ ไม่ว่าจะ ด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ไม่ใช่เป็นการแสวง หาว่าอะไรจะเกิดขึ้น แต่เป็นการแสวงหาว่า อะไรอาจจะเกิดขึ้นมากกว่า ผู้เชี่ยวชาญอาจ ถูกถามว่ามีทางเลือกอะไรที่น่าจะเป็นไปได้ บ้าง และคำตอบที่ได้ก็อาจเกี่ยวข้องกับความรู้สึกส่วนตัวของผู้ตอบคำถาม เช่นเดียวกับการพิจารณาแนวโน้ม ก็อาจนำความรู้สึก ส่วนตัวของแต่ละบุคคลมาเกี่ยวข้องกับการ ตัดสินแนวโน้มเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญก็คือ ผลที่ได้ไม่ว่าจะด้วยการ พิจารณาจากแนวโน้ม หรือจากความเห็น ของผู้เชี่ยวชาญก็ดี ควรเป็นผลที่น่าจะเป็น ไปได้ และควรเป็นผลที่แสดงให้เห็นว่าความ เป็นไปได้ที่ต่าง ๆ กันเหล่านี้เกี่ยวข้องซึ่งกัน และกันได้อย่างไร

ทางเลือกอนาคตต่าง ๆ

ขั้นสุดท้ายของแนวทางในการเลือกหรือ คัดคะแนนอนาคตได้แก่การรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ

ข้อมูลเหล่านี้รวบรวมมาจากสื่อมวลชน เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ที่แสดงถึงจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับอนาคต วิธีนี้มีข้อสมมติที่ว่า สิ่งที่เป็นไปได้บางอย่างมักจะสอดคล้องไปด้วยกันได้มากกว่าอย่างอื่น ๆ การตรวจสอบสิ่งที่เป็นไปได้บางอย่างมักจะสอดคล้องไปด้วยกันได้มากกว่าอย่างอื่น ๆ การตรวจสอบสิ่งที่เป็นไปได้ที่อาจสอดคล้องกันได้นั้น เราสามารถทำได้ด้วยการตรวจสอบสิ่งที่เป็นไปได้ที่อาจสอดคล้องกันได้นั้น เราสามารถทำได้ด้วยการตรวจสอบสิ่งที่เป็นไปได้ต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่มหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จัดกลุ่มของเหตุการณ์อนาคตเข้าด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้นเหตุการณ์ที่เป็นไปได้จำนวนมากสามารถเกิดขึ้นได้หลังจากที่เวลาได้ผ่านพ้นไปแล้ว ซึ่งอาจเกิดขึ้นในปัจจุบันหรือเกิดขึ้นแล้วด้วยเหตุนี้ทำให้เราสามารถจัดเตรียมแนวทางเลือกในแต่ละกลุ่มหรือแต่ละเรื่องเป็นลำดับขึ้น ตามความน่าจะเป็นไปได้แต่ละลำดับขั้น ก็จะเป็นการอธิบายถึงอนาคตที่เราเลือกแต่ละอย่างไป

เมื่อนักอนาคตใช้วิธีการนี้ในการเลือกอนาคต นักอนาคตอาจเลือกหรือคาดคะเนอนาคตได้เป็นจำนวนมาก อาจเป็นจำนวนร้อย จำนวนพัน แต่เนื่องจากไม่มีใครสามารถที่จะคิดถึงทางเลือกต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ๆ

ได้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้นนักอนาคตก็จะเลือกหรือคาดคะเนอนาคตต่าง ๆ ไว้เพียงแค่ว่าเป็นอนาคตที่น่าจะเป็นไปได้ ขณะเดียวกันอนาคตที่ถูกเลือกแต่ละอย่างนั้นก็มีความแตกต่างไปจากกันและกันด้วย

ขั้นตอนมาของการเลือกอนาคตด้วยวิธีนี้ก็คือการเปลี่ยนอนาคตที่เลือกไว้แต่ละอย่างเข้าเป็นจินตนาการ ในรูปของภาพยนตร์หรือนวนิยายที่เขียนขึ้นจากจินตนาการ โดยให้ผู้แสดงมีชีวิตอยู่ในโลกของอนาคต แล้วมองย้อนกลับไปในโลกของปัจจุบัน และอดีตว่าเป็นอย่างไ การกำหนดบทบาทและความรู้สึกให้กับผู้แสดง จะช่วยให้อนาคตที่เลือกนั้นดูเป็นจริงเป็นจังขึ้น

การเลือกอนาคตด้วยวิธีนี้ให้ประโยชน์ 2 ประการคือ⁹ ประการแรกแม้เราจะรู้ว่ามีอนาคตต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และอาจเกิดขึ้นได้ แต่ก็เป็นการยากที่จะสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตเหล่านี้ การสร้างภาพยนตร์หรือการแต่งนวนิยายขึ้นมาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้เราเกิดจินตนาการได้มากขึ้น

ประการที่สอง อนาคตต่างๆ ที่เราเลือกสามารถนำมาใช้ทดสอบแผนงานในปัจจุบัน

ได้ บ่อยครั้งที่เดียวที่เราสร้างแผนงานอนาคตไว้ใช้สำหรับสภาพแวดล้อมในอนาคตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสภาพในปัจจุบัน แต่แผนงานนั้น ไม่ประสบผลสำเร็จเมื่อนำไปใช้กับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป แม้เราจะไม่มีความพิศุจน์ได้ว่า จะมีแผนงานเฉพาะอย่างอะไรบ้างที่จะใช้ได้ในทุกสถานภาพในอนาคตที่เป็นไปได้ แต่มันก็เป็นไปได้ในการที่จะพิศุจน์แผนงานนั้นกับอนาคตที่เราเลือกเลือกเฉพาะแผนงานที่สามารถนำไปใช้ได้กับอนาคตในทุกสถานภาพ และล้มเลิกแผนงานที่นำไปใช้ได้เพียงเฉพาะกับอนาคตเฉพาะอย่าง

ในด้านของการศึกษา ประโยชน์ที่สำคัญ

ของการเลือกอนาคตด้วยวิธีนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเขียนบทภาพยนตร์ หรือการแต่งนวนิยาย แต่เป็นเรื่องของประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะได้รับในการมองถึงอนาคตในภายภาคหน้า ถ้าผู้เรียนมีทักษะและอุปนิสัยในการรู้จักมองเหตุการณ์ในอนาคต รู้จักการประเมินผลความเป็นไปได้ต่างๆ ในอนาคต และความสำคัญหรือผลที่ตามมา ตลอดจนการรู้จักแสวงหาความสมมูลระหว่างสิ่งที่มีอิทธิพลต่ออนาคต และนำเอาสิ่งนั้นมาใช้ในอนาคต ก็จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถควบคุมตนเองและดำเนินชีวิตอยู่ในโลกที่มีแต่การเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนนั้นได้

เชิงอรรถ

¹Billy Rajas and H. Wentworth Eldredge, "Status Report: Sample Syllabi and Directory of Futures Studies," in Alvin Toffler, *Learning for Tomorrow: The Role of the Future in Education* (N.Y.: Vintage Book, A Division of Random House, 1974), pp. 351-2.

²Edward Cornish, "What Shall We Call the Study of the Future?" *The Futurist*, 6, 1(February, 1977), 55-50.

³Yehezkel Deor, "Some Fundamental Philosophical, Psychological, and Intellectual Assumptions of Futures Studies," in *CIBA*, pp. 145-166.

⁴Franklin Tugwell, *Search for Alternatives* (Cambridge, M.A.: Winthrop Publishers, Inc., 1973), pp. vi-xvi.

⁵Ibid

⁶John Mchale, *World Facts and Trends* (N.Y.: Collier Books, 1972), pp. 1-6.

⁷Robert U. Ayres, *Technological Forecasting and Long-Range Planning* (N.Y.: Mc Graw-Hill, 1969), p. 99.

⁸Ibid, pp. 143-158.

⁹Ibid. p. 146